

Įmonių bankroto proceso ekonominio efektyvumo didinimo kryptys

Manuela Tvaronavičienė

Docentė
Socialinių mokslų daktarė
Vilniaus Gedimino technikos universiteto
Verslo vadybos katedra
Saulėtekio al. 11, 2040 Vilnius
Tel. (370 2) 76 82 32
El. paštas: manuela@post.omnitel.net

Straipsnyje nagrinėjamas įmonių bankroto procesas Lietuvoje. Atlikta bankrutavusių ir bankrutuojančių įmonių statistinė analizė leidžia atskleisti negatyvias tendencijas Lietuvoje: daugelis nemokių įmonių nei reorganizuojama, nei sanuojama, nei likviduojama, o tai savo ruožtu sąlygoja didelius visuomeninius kaštus. Nagrinėjamos įmonių bankroto proceso neefektyvumo priežastys; ypač akcentuojama įmonės nemokumo kriterijaus bei kreditorinių įsipareigojimų tenkinimo tvarkos reikšmė. Straipsnyje suformuluojamas naujas, tinkamas praktiniam naudojimui įmonės nemokumo kriterijus bei argumentuojama efektyvesnė kreditorinių pretenzijų tenkinimo tvarka.

Prasminiai žodžiai: bankrotas, įmonė, nemokumo kriterijus, bankroto procedūra

Įvadas

Įmonių bankrotas yra neišvengiamas rinkos ekonomikos reiškinys. Natūralu, kad vienos įmonės, neišsilaikiusios konkurencinėje kovoje, bankrutuoja, o kitos užima jų vietą. Galima skirti du diametraliai priešingus požiūrius į bankrotą. Vienu ekonomistų ir politikų požiūriu, įmonių bankrotas, neatsiejamas rinkos santykių atributas, skatina technikos, gamybos ir visuomenės pažangą. Tuo tarpu kitų požiūriu, bankrotas yra nuostolingas ne tik pačiai įmonei, bet ir visai visuomenei: bankrutuojanti įmonė paprastai neatsiskaito su kreditoriais, įmonės darbuotojai lieka be darbo. Išoriškai natūraliam procesui dažnai reikia ir mokesčių mokėtojų lėšų: darbo jėgos perkvalifikavimas, įvairios socialinės išmo-

kos, o kartais ir negrąžinti su valstybės garantija gauti kreditai kainuoja visai visuomenei. Todėl bankroto reiškinys kelia problemą: kaip įstatymiškai reglamentuoti bankroto procedūrą, kad būtų kuo mažesnės išlaidos visai visuomenei.

Tyrimo objektas: Lietuvos įmonių nemokumo nustatymo problemos ir efektyvaus bankroto proceso reglamentavimo būdai.

Tyrimo tikslas: atlikti Lietuvos bankrutavusių ir bankrutuojančių įmonių statistinę analizę, apibendrinti pagrindines bankroto proceso problemas, pasiūlyti bankroto procedūrų efektyvumo didinimo būdų.

Tyrimo metodai: statistikos duomenų analizė, mokslinės literatūros apibendrinimas, Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų norminių aktų loginė ir lyginamoji analizė.

Lietuvos situacijos analizė

Įmonių bankroto procesą, kuris suprantamas kaip teismo arba ne teismo tvarka vykdomų įmonės bankroto procedūrų visuma, Lietuvoje reglamentuoja *Įmonių bankroto įstatymas* ir kiti teisės aktai. Visos bankroto bylos, pradėtos iki 1997 metų spalio 1 dienos, yra vykdomos pagal *1992 metų Įmonių bankroto įstatymą*, o vėlesnės – pagal įstatymą, priimtą 1997 metų birželio 17 dieną. 2001 metų kovo 20 dieną priimtas naujas *Įmonių bankroto įstatymas*, kuris įsigalioja 2001 metų liepos 1 dieną. Šio įstatymo nustatyta tvarka nagrinėjamos bankroto bylos, pradėtos po liepos 1 dienos, taip pat bankroto bylos įmonių, kuriose iki šiam įstatymui įsigaliojant bankroto procesas vyko ne teismo tvarka, tačiau kurių bylos kreditorių susirinkimo nutarimu nuo 2001 metų liepos 1 dienos perduodamos nagrinėti teismui [1].

Naujas įmonių bankroto įstatymas, palyginti su ankščiau galiojusiais, yra iš esmės pakeistas, tačiau aptarti jo pranašumus ir trūkumus galėsime tik detaliai išanalizavę ankstesniojo įstatymo nuostatas ir ekonominius jo taikymo padarinius.

Prieš pradėdami nagrinėti bankroto juridinę bazę, apžvelgsime Lietuvos įmonių bankroto statistiką (1 lentelė) [2].

Pateikti statistikos duomenys išsamiai charakterizuoja bankroto specifiką Lietuvoje. Akių vaizdžiai matyti, kad neteisminis bankroto procesas yra įgyvendinamas gana neefektyviai: per nagrinėjamą 1993–2000 metų laikotarpį neteisminio bankroto galimybe pasinaudojo tik 48 įmonės iš 859, tai sudaro vos 5,6 proc. visų bankrutavusių ar bankrutuojančių įmonių. Priminsime, jog bankroto procedūrų neteisminio nagrinėjimo tvarka, numatyta įstatyme, galiojusia nuo 1997 metų spalio 1 dienos (17 str.), visą atsakomybę, sprendžiant dėl bankroto procedūrų trukmės ir atsiskaitymo su kreditoriais terminų, perduoda kreditorių susirinkimui. Toliau įstatyme nurodoma, jog šalims nesusitarus, bankroto byla perduodama teismui. Taigi galima konstatuoti, kad tik labai nedidelė dalis bankrutuojančių įmonių sugebėjo išsispęsti problema be teismo pagalbos. Iš čia išplaukia, jog išskirtinis dėmesys turi būti kreipiamas reglamentuoti teisminį nagrinėjimą.

Lyginant teismo ir neteisminio bankroto statistiką, reikėtų pažymėti, jog kaip neteisminio bankroto procedūrų išdava vis dėlto vienkoks ar kitoks sprendimas priimamas: įmonė reorganizuojama, sanuojama arba likviduojama, nepriimtų sprendimų tėra tik 5 atvejai iš 48, tai

1 lentelė. Bankrutuojančių ir bankrutavusių įmonių skaičius 1993–2000 m.

Bankroto procedūra	Metai					
	1993–1997	1998	1999	2000	1998–2000	1993–2000
Teisminis bankroto procesas						
Reorganizavimas	6	–	–	–	–	6
Sanavimas	3	2	4	–	6	9
Likvidavimas	187	91	175	25	291	478
Sprendimas nepriimtas	25	4	67	222	293	318
Iš viso	221	97	246	247	590	811
Neteisminis bankroto procesas						
Reorganizavimas	4	–	–	–	–	4
Sanavimas	–	–	1	–	1	1
Likvidavimas	31	1	3	3	7	38
Sprendimas nepriimtas	1	–	–	4	4	5
Iš viso	36	1	4	7	12	48
Iš viso	257	98	250	254	602	859

atitinkamai sudarytų mažiau nei 1 proc. Tuo tarpu įgyvendinant teismo bankroto procedūras nepriimtų sprendimų vos ne 40 proc. (318 iš 811). Tai dar kartą patvirtina, kad mėginimai pasiekti taikų bankrutuojančios įmonės ir kreditorių susitarimą yra daugiausia nesėkmingi ir byla perduodama teisminiam.

Bankroto proceso specifiką Lietuvoje, neaktentuojant neteisminio ir teismo bankroto procedūrų realizavimo būdų, rodo apibendrinti duomenys (1 pav).

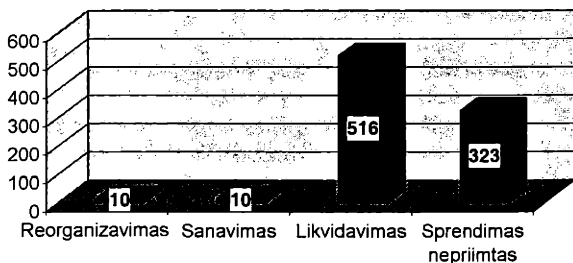
Pateikti statistikos duomenys leidžia teigti, kad Lietuvoje bankrutuojančios įmonės yra reorganizuojamos ar sanuojamos tik išimtiniais atvejais. Didžiausia tikimybė, jog bankrutuojanti įmonė bus likviduota arba apskritai joks sprendimas nebus priimtas. Tai, kad beveik 40 proc. (pagal pateiktus statistikos duomenis 323 iš 859 įmonių) negali būti likviduotos pagal priimtus bankroto procedūras reglamentuojančius norminius aktus, rodo problemos svarbą ir sudėtingumą: daugelis nemokių įmonių nelikviduojamos didina savo įsiskolinimus darbuotojams, valstybei, tiekėjams, toliau aštrėja susikaupusios problemos, to išdava – didėja bankroto socialinės ir ekonominės problemos.

Tyrimo prielaidos

Šiame straipsnyje daromos prielaidos, kad bankroto neefektyvumą daugiausia lemia netinkama įmonės nemokumo diagnostika bei nevykusi ekonominė valstybės politika, vykdoma bankrutuojančios įmonės atžvilgiu. Straipsnyje siekiama suformuluoti tinkamus praktiniam naudojimui įmonės pripažinimo bankrutuojančia kriterijus, įvertinti pagrindines naujojo *Įmonių bankroto įstatymo* nuostatas bei prognozuoti naujai reglamentuotų bankroto procedūrų efektyvumą.

Įmonės bankroto diagnostikos problemos

Įmonės diagnostikos problematika iš esmės koncentruojama į tai, kaip nustatyti, kad įmonė yra nemoki ir kada tikslinga jai kelti bankroto bylą. Būtų galima skirti du bankroto diagnostikos klausimo aspektus. Vienos vertus, pačiai įmonei labai svarbu turėti aiškius kriterijus, iš kurių būtų sprendžiama apie artėjimą prie kritinės ribos. Kita vertus, reikia aiškaus kriterijaus, kuris leistų išoriniams įmonės atžvilgiu rinkos dalyviams diagnozuoti bankroto būseną ir imti iš to išplaukiančius sprendimus. Bankroto

1 pav. Bankrutuojančių ir bankrutavusių 1993–2000 metais įmonių bankroto procedūrų baigtis (įmonių skaičius)

procedūros efektyvumas tiesiogiai priklauso nuo formaliai reglamentuotų nemokumo kriterijų, todėl ir problemą analizuosime būtent šiuo aspektu.

Ligi šiol galiojusiame 1997 metų *Įmonių bankroto įstatyme* nurodyta, kad įmonė laikoma nemokia, kai:

- įmonės finansiniai įsipareigojimai lygūs jos turtui arba jį viršija;
- įmonė negali mokėti darbo užmokesčio bei tenkinti darbuotojų kitų, kylančių iš darbo santykių, finansinių reikalavimų;
- įmonė negali sumokėti už gautas prekes, atliktus darbus (paslaugas), gražinti kreditų ir vykdyti kitų sandoriais prisiimtų finansinių įsipareigojimų;
- įmonė negali vykdyti Lietuvos Respublikos įstatymų nustatytų privalomųjų mokėjimų ir (arba) mokėti priteistų sumų.

Pirmasis ir pats svarbiausias įmonės nemokumo kriterijus, nurodytas įstatyme, susilaukė pelnytų kritikos. Spaudoje ir viešose diskusijose ne kartą pabrėžta, kad įmonės skolų prilyginimas turtui dar nesuteikia garantijos, jog kreditoriams skolos bus kompensuotos. Kaip žinoma, pagal tarptautinius buhalterinės apskaitos standartus, įmonės turtas pavaizduojamas jo įsigijimo, o ne rinkos ar kokia kita kaina. Todėl paprastai buhalterinė įmonės turto vertė neparodo tikrosios turto vertės. Įmonės bankroto atveju nerealaus įmonės turto vertės pavaizdavimas buhalteriniuose dokumentuose gali komplikuoti skolų gražinimą ir kartu sąlygoti nesibaigiančią bankroto procedūrą. Šią situaciją, beje, ir apibūdina pirmiau pateikta Lietuvos įmonių bankroto statistikos analizė.

Ekonomistai sutinka, kad įmonės nemokumą būtų galima gana objektyviai įvertinti lyginant įmonės įsipareigojimus su jos turto rinkos, o ne buhalterine verte. Tačiau turto įvertinimui reikėtų reglamentuoti dar nemažai taisyklių ir

vertinimo tvarką, o tai komplikuočiau ir padarytų brangų patį ir taip bankrutuojančios įmonės nemokumo pripažinimą.

Atsižvelgiant į minėtus argumentus, naujame *Įmonių bankroto įstatyme*, priimtame 2001 metais, nurodoma, jog įmonės nemokumas – įmonės būseną, kai ji neatsiskaito su kreditoriumi (kreditoriais) praėjus trimis mėnesiams po termino, nustatyto įstatymų, kitų teisės akto, taip pat kreditoriaus ir įmonės sutartyse įmonės įsipareigojimams įvykdyti, arba praėjus tokiam pat terminui po kreditoriaus (kreditorių) reikalavimo įvykdyti įsipareigojimus, jeigu sutartyse terminas nebuvo nustatytas, ir pradėti įmonės įsipareigojimai (skolos) viršija pusę į jos balansą įrašyto turto vertės. Taigi naujame įstatyme, siekiant apsidrausti nuo padarinių, kylančių iš turto balansinės vertės ir jo rinkos kainos neatitikimo, pakeičiamas pagrindinis įmonės nemokumo kriterijus: įmonės skolos lyginamos su puse jos turto.

Viena vertus, įmonės nemokumo formalaus kriterijaus pakeičimas leidžia tikėtis pozityvių išdavų – bankroto procedūra bus pradėta anksčiau, didesnė tikimybė, kad įmonė visiškai atsiskaitys su savo kreditoriais. Kita vertus, reikėtų sutikti su Laisvosios rinkos institutu, kuris, dar nepriėmus naujo bankroto įstatymo, įspėjo, kad „bankroto procedūros galės būti inicijuojamos net toms įmonėms, kurios turi tik laikinų sunkumų, nors apskritai yra pajėgios normaliai dirbti ir atsiskaityti su kreditoriais be bankroto procedūrų“ [3]. Tačiau, išryškinęs naujo įmonių nemokumo kriterijaus trūkumus, Laisvosios rinkos institutas nebegali pasiūlyti racionalaus priimtino sprendimo. Jis siūlo naudoti buvusį įmonių nemokumo kriterijų, kartu kelia įvairius sunkiai įgyvendinamus reikalavimus. Siūloma, kad sprendimą dėl įmonės nemokumo perimtų teismas, kuris prirėkęs turėtų pasitelkti turto vertintojus, taip pat galėtų nustatyti, jog įmonė „nei trumpalaikėje, nei ilgalaikėje perspektyvoje neturi realių galimybių atsiskaityti su kreditoriais“ [3].

Tokios teismui keliamos užduotys būtų sunkiai įgyvendinamos net specializuotai konsultacinei firmai, todėl akivaizdu, jog minėti siūlymai galėtų būti traktuojami tik kaip teoriniai pasvarstymai, o ne kaip praktiškai taikyti skirtas įmonės nemokumo pripažinimo mechanizmas.

Lietuvių ekonomistai, nagrinėdami klausimus, susijusius su bankroto diagnostika, paprastai mini ir teigiamai vertina amerikiečių ekonomisto Altmano indeksą, kartais dar vadinamą *kreditavimo indeksu*, kuris yra atitinkamų finansinių rodiklių funkcija Z [4]:

$$Z = 3,3 K_1 + 1,0 K_2 + 0,6 K_3 + 1,4 K_4 + 1,2 K_5;$$

K_1 – aktyvų pelningumas = veiklos pelnas prieš mokesčius / iš viso aktyvų,

K_2 – aktyvų grąža = pardavimų pajamos / iš viso aktyvų,

K_3 – nuosavo kapitalo padengimas = nuosavas kapitalas / skolintas kapitalas

K_4 – grynasis turto pelningumas = nepaskirstytasis pelnas / iš viso aktyvų,

K_5 – nuosavų apyvartinių lėšų dalis aktyvuose = nuosavas apyvartinis kapitalas / iš viso aktyvų.

Kritinė Altmano indekso reikšmė apskaičiuota remiantis statistinės atrankos taisyklėmis ir sudarė 2,675. Taigi įmonės kreditinį pajėgumą siūloma vertinti lyginant jos apskaičiuotą Z su normatyvine reikšme: jei $Z < 2,675$, laikoma, jog įmonė artimiausiu laiku (per 2–3 metus) bankrutuos; jei $Z > 2,675$, įmonės finansinė būklė yra stabili. Pasiūlytos ir tikimybinės bankroto ribos:

Z reikšmė	Iki 1,8	Nuo 1,81 iki 2,7	Nuo 2,71 iki 2,9	Daugiau nei 3,0
Bankroto tikimybė	Labai didelė	Didelė	Įmanoma	Labai nedidelė

Prieš komentuodami šį tarp Lietuvos ekonomistų populiarių bankroto diagnostikos metodą [5; 6], atlikime atsitiktinai pasirinktos, akivaiz-

džiai bankrutuojančios įmonės AB „Velga“ kreditavimo indeksą Z :

	1997	1998	1999
K_1 – aktyvų pelningumas	0,013	-0,17	-0,16
K_2 – aktyvų grąža	0,47	0,35	0,08
K_3 – nuosavo kapitalo padengimas	12,33	7,26	5,55
K_4 – grynasis turto pelningumas	0,009	-0,17	-0,16
K_5 – nuosavų apyvartinių lėšų dalis aktyvuose	0,09	0,87	0,82
Z – kreditavimo indeksas	9,21	4,955	3,638

Per visus trejus metus $Z > 3$, tai reikštų, kad finansinė įmonės būklė yra stabili ir bankroto tikimybė labai nedidelė. Taigi matome, kad pritaikę šį metodą atsitiktinai pasirinktos įmonės nemokumui įvertinti, gavome visiškai neatitinkančius realybės rezultatus.

Plačiau nesustodami prie šio populiaraus Lietuvoje bankroto diagnostikos metodo kritikos, norėtume pabrėžti, kad jis nėra tinkamas Lietuvos įmonių nemokumui įvertinti. Jau vien tai, kad Altmanas jį suformulavo 1968 metais tyrinė-

damas 66 JAV kompanijas, veikusias 1945–1965 metais, verčia pažvelgti į šį metodą gana kritiškai ir liautis jį taikius Lietuvos įmonių bankroto diagnostikai.

Norint suformuluoti gana paprastą, patikimą ir nesunkiai pritaikomą praktikoje įmonės nemokumo kriterijų, reikėtų dar nuodugniau panaizuoti priežastis, kodėl ligi šiol naudotas, atrodytų, klasikinės skolų ir turto santykio kriterijus neužtikrino efektyvios bankroto procedūros, kai visas kreditorinis įsiskolinimas ar didelė jo

dalis padengiama iš turto. Be jau minėto balansinės ir rinkos turto verčių neatitikimo, galėtume paminėti dar vieną svarbų kriterijų trūkumą.

Kaip žinoma, įmonė, skolindamasi lėšų bankuose, paprastai turi įkeisti savo turtą. Tuo tarpu įmonės balanse turto įkeitimo sutartis neatsispindi. Taigi, jeigu įmonė yra pasiskolinusi lėšų iš banko (be ko sunkiai įsivaizduojama normaliai funkcionuojančios įmonės veikla), ji bankroto atveju jau negali disponuoti savo užstatytu turtu, nors jo vertė ir būtų, pavyzdžiui, du kartus didesnė už įsiskolinimo dydį. Kiti kreditoriai rizikuoja labiau ir nepretenduoja į dvigubą apsidraudimą, todėl bankroto atveju ir nukenčia. Įkeitimo mastą rodo pateikti statistikos duomenys (2 lentelė).

Atsižvelgiant į nurodytas aplinkybes, *būtų tikslinga įmonės nemokumo kriterijų sukonstruoti šiuo būdu: įmonės turtą, sumažintą įkaito verte, palyginti su įmonės skolomis, sumažintomis kredito dydžiu*. Kadangi įkeisto turto vertė įprastai būtų maždaug du kartus didesnė už banko kredito dydį, gautume kriterijų, sąlygojantį didesnę kitų kreditorių apdraudimą.

Išvengti situacijų, kai sėkmingai dirbanti, tačiau rizikuojanti įmonė patiria laikinų finansinių sunkumų ir formaliai patenka į bankrutuojančiųjų kategoriją, galėtume *nurodytą įmonės nemokumo kriterijų susiedami su vienu ar keliais metiniais pelningumo rodikliais*.

Pasiūlę visiškai praktiniam naudojimui tinkamą įmonės nemokumo nustatymo kriterijų, sudarytume prielaidas bakroto visuomeniniams kaštams sumažinti. Kitas svarbus žingsnis būtų įsiskolinimų padengimo ir įmonės likvidavimo tvarkos aiškus reglamentavimas.

Bankroto procedūros efektyvumo didinimo būdai

Tai, kad ligi šiol galiojusi įmonės atsiskaitymo su kreditoriais tvarka yra neefektyvi, objektyviai rodo statistikos duomenys: iš 859 bankrutuojančių ir bankrutavusių 1993–2000 metais įmonių net dėl 323 (tai sudaro 37,6 proc.) įmonių bankroto baigties joks sprendimas nebuvo priimtas (1 ir 2 lentelės). Vadinasi, kad daugiau negu trečdalis visų bankrutuojančių ir bankrutavusių įmonių nuo pat įmonių bankroto įstatymo priėmimo dienos nebuvo nei reorganizuotos, nei sanuotos, nei likviduotos, o, nepriėmus jokie sprendimo, paliktos funkcionuoti toliau. Nenutraukus bankrutuojančios įmonės veiklos, neišvengiamai didėja bankroto sąlygoti nuostoliai visuomenei: įmonė toliau įsiskolina likusiems darbuotojams, biudžetui, Sodrai, prekių ir paslaugų tiekėjams. Neišvengiamas tokio proceso rezultatas yra dalies neefektyvaus bankroto procedūrų išlaidų perkėlimas mokesčių mokėtojams. Todėl labai svarbi valstybės ekonominės politikos dalis yra ne tik nemokumo diagnozavimas, bet ir griežtas tolesnių veiksmų reglamentavimas, siekiant kuo labiau sutrumpinti bankrutuojančios įmonės bankroto procedūrą.

Bankroto procedūros trukmė tiesiogiai priklauso nuo numatytos įsiskolinimų padengimo tvarkos. Ligi šiol galiojusiame 1997 metų Įmonių bankroto įstatyme nurodytas toks kreditorių reikalavimų tenkinimo eiliškumas. Visų pirma atlyginama skola įkaito turėtojui iš lėšų, gautų pardavus įkeistą įmonės turtą. Lėšų likutis, jeigu yra, skiriamas kitų kreditorių reikalavimams tenkinti. Iš jų pirmiausia tenkinami dar-

2 lentelė. Bankrutuojančių ir bankrutavusių įmonių turtas 1993–1999 metais

Įmonių skaičius	Įstatinis kapitalas, mln. Lt			Turtas, mln. Lt		
	Iš viso	Valstybei priklausanti akcijų vertė	%	Iš viso	Įkeistas turtas	%
490	1064,8	492,4	46,2	1055,0	180,0	16,7

buotojų reikalavimai; po to yra tenkinami reikalavimai dėl mokesčių ir kitų mokėjimų į biudžetą bei Sodros biudžetą. Kiekvienos paskesnės eilės kreditorių reikalavimai tenkinami, kai visiškai patenkinti pirmesnės eilės kreditorių reikalavimai.

Yra tam tikra tikimybė, kad ligi šiol galiojusi kreditorių įsiskolinimų tenkinimo tvarka pati savaime užprogramuoja neefektyvų ir brangų visuomenei bankroto procesą. Patikrinsime šią prielaidą remdamiesi ekonominių duomenų analize. Jeigu pasirodytų, kad turto užtenka tik valstybės pretenzijoms patenkinti, tada natūraliai likę kreditoriai stengtųsi blokuoti įmonės likvidavimą, tikėdamiesi vis dėlto ateityje atgauti prarastas lėšas. Sąlygas tokioms pastangoms įgyvendinti sudaro pati įmonės pripažinimo bankrutavusia tvarka: teismas gali neribotą laiką pratęsti įmonės pripažinimo bankrutavusia terminą (8 skirsnio 37 straipsnio 2 punktas):

Patikrinkime iškeltą prielaidą, sugretinę bankrutuojančių ir bankrutavusių įmonių 1993–2000 metų finansinių įsipareigojimų struktūros statistikos duomenis (3 lentelė) su pirmiau pateiktais tos pačios grupės įmonių turta charakterizuojančiais duomenimis (2 lentelė).

2 lentelės duomenys rodo, kad bankrutuojančių ir bankrutavusių įmonių analogiško laiko periodo turtas yra lygus 1055,0 mln. litų. 3 lentelėje nurodyta, kad tų pačių įmonių finansiniai įsipareigojimai atitinkamai yra 2249,0 mln. litų, t. y. daugiau negu du kartus viršija turta. Paanalizuokime, kaip atrodytų optimistinis kreditorių įsiskolinimų padengimo variantas, jeigu tar-

tume, kad įmonių turto balansinė vertė lygi jo rinkos vertei.

Pirma, padengiamas įsiskolinimas įkaito turėtojui:

$$1055,0 - 291,4 = 763,4 \text{ mln. Lt};$$

antra, iš likusios sumos padengiamas įsiskolinimas darbuotojams:

$$763,4 - 93,0 = 670,4 \text{ mln. Lt};$$

trečia, iš likusios sumos padengiamas įsiskolinimas biudžetui ir Sodrai:

$$670,4 - 545,0 = 125,4 \text{ mln. Lt};$$

$$125,4 - 481,0 = -355,6 \text{ mln. Lt}.$$

Matome, kad, esant susiklosčiusiai situacijai, turto neužtenka net mokestiniams įsipareigojimų patenkinti, ką jau kalbėti apie įsiskolinimus kitiems kreditoriams. Vadinasi, pirmiau padaryta prielaida pasitvirtino: pati kreditorių įsipareigojimų tenkinimo tvarka skatina pasipriešinimą bankrutuojančių įmonių likvidavimui ir didina bankroto procedūros visuomenines išlaidas.

Naujame įmonių bankroto įstatyme stengtasi ištaisyti susiklosčiusią padėtį, šiek tiek apribojant darbuotojų ir valstybės garantijų mastą įvedant kreditorių reikalavimų tenkinimo dviem etapais tvarką. Pirmu etapu pagal tą patį eiliškumą tenkinami kreditorių reikalavimai be priskaičiuotų palūkanų ir netesybų, o antru etapu ta pačia eile tenkinama likusi kreditorių reikalavimų dalis (palūkanos ir netesybos). Šis įstatymo patobulinimas vertintinas teigiamai, nors iš

3 lentelė. Bankrutuojančių ir bankrutavusių įmonių 1993–1999 metų finansiniai įsipareigojimai

Iš viso	Iš jų											
	Darbuotojams		Biudžetui		Sodrai		Bankams		Įkaito turėtojui		Kitiems	
	mln. Lt	%	mln. Lt	%	mln. Lt	%	mln. Lt	%	mln. Lt	%	mln. Lt	%
2249,0	93,0	4,1	545,0	24,2	481,0	21,4	207,6	9,2	291,4	13,0	631,0	28,1

principo nepanaikina valstybės prioriteto ir atitinkamai neturi įtakos kitų kreditorių interesams maksimaliai atitolinti įmonės bankroto procedūros pradžią.

Neabejotina, kad kreditorių ieškinių patenkimo eilė ir tvarka yra vienas iš svarbiausių (po nemokumo kriterijaus) bankroto įstatymų bruožų. Analizė parodė, jog Lietuvoje valstybės ekonominė politika yra skirta patenkinti darbuotojų ir valstybės interesus, visų kitų rinkos dalyvių padėtis kur kas rizikingesnė. Kaip matėme, tokios politikos rezultatai – vilkinamas sprendimo dėl įmonės bankroto priėmimas ir atitinkamai didėja bankroto išlaidos visuomenei.

Atrodytų, priimtinesnis variantas yra valstybė ir kitus įmonės kreditorius surikiuoti į vieną eilę. Valstybė formuoja tikininkavimo sąlygas, todėl nėra neutrali įmonės veiklos rezultatų atžvilgiu. Galima rasti daug pavyzdžių, kai valstybės nustatytos taisyklės tiesiogiai lemia netgi įmonės priartėjimą prie bankroto situacijos. Iš tokių neapgalvotos ekonominės politikos pavyzdžių būtų galima paminėti nepagrįstus valstybės reikalavimus mokėti pelno ir pridėtinės vertės mokesčius tais atvejais, kai įmonei nesumokama už jos prekes ar paslaugas. Tokia valstybės politika ypač pablogino Lietuvos įmonių padėtį Rusijos finansų krizės laikotarpiu, kai įmonės, negavusios apmokėjimo už patiektas prekes ir paslaugas iš savo partnerių, dar turėjo sumokėti mokesčius savo šalyje. Kitas pavyzdys, kai įmonės finansinę padėtį lemia valstybės veiksmai, įvairūs biudžeto įsiskolinimai įmonėms, už kuriuos valstybė praktiškai lieka neatsakinga. Tai gi prilyginti valstybę, kaip lygiavertį rinkos dalyvį, kitiems kreditoriams būtų ekonomiškai tikslinga. Padidėtų valstybės atsakomybė už verslo sąlygų formavimą ir priverstų kreipti dėmesį į signalus apie jų neefektyvumą.

Kitu bankroto procedūros efektyvinimo veiksniu galėtų tapti kreditorių pretenzijų apribojimas iki tam tikros sumos. Pavyzdžiui, būtų tiks-

linga nustatyti kreditorių pretenzijų apatinę ir viršutinę ribą. Pavyzdžiui, iki 5 tūkstančių litų pretenzijos iš viso yra nenagrinėjamos, o viršutinė riba irgi fiksuota priklausomai nuo įmonės dydžio. Toks kreditorių įsiskolinimų dydžio ribojimas leistų sumažinti visuomeninius bankroto procedūros kaštus. Apatinės pretenzijų sumos fiksavimo principą jau seniai naudoja arbitražo teismai, pavyzdžiui, 10 tūkst. litų ribą, argumentuodami, jog mažesnių ieškinių nagrinėjimas yra tiesiog per brangus ir todėl nuostolingas. Tokio požiūrio taip pat laikomasi kai kuriose užsienio šalyse. Viršutinės ribos fiksavimas taip pat padidintų kreditorių atsakomybę ir jų domėjimąsi partnerių finansiniu stabilumu. Juk padėdami indėlių į banką taip pat suvokiame, kad rizikuojame prarasti lėšas banko bankroto atveju, o valstybės draudžiama indėlio suma dabar tesudaro 10 000 litų. Viršutinės kompensuojamos kreditoriui sumos nustatymas verstų įmones plačiau naudoti įvairius verslo rizikos draudimo produktus, tarp jų prekinio kredito draudimą, eksporto ir importo draudimus ir pan. Žymėtina, kad naujos redakcijos įmonių bankroto įstatyme jau žengtas žingsnis darbuotojų pretenzijų ribojimo lik. Atitinkamai išvysčius šį požiūrį, būtų galima gerokai atpiginti bankroto procedūros administravimą ir pasiekti, jog įvairių grupių kreditorių pretenzijos būtų patenkinamos nors iš dalies, kartu įdiegiant atsakomybę už savo sprendimus kiekvienam rinkos dalyviui, nesvarbu, tai būtų įmonės darbuotojas, valstybė ar prekių ir paslaugų tiekėjas.

Išvados

1. Bankroto procedūra Lietuvoje neefektyvi, o tai savo ruožtu sąlygoja didelius visuomeninius bankroto kaštus.

2. Lietuvos situacijos analizė rodo, kad daug nemokių įmonių – beveik 40 proc. – nei reorganizuojamos, nei sanuojamos, nei priimamas

sprendimas dėl jų likvidavimo, todėl didėja nemokių įmonių skolos ir dar labiau apsunkinamas likvidavimo procesas.

3. Įmonių bankroto diagnostikos klausimas Lietuvoje neišspręstas. Ligi šiol veikusio Įmonių bankroto įstatymo reglamentuotas įmonių nemokumo kriterijus, besiremiantis įmonės skolų ir turto balansinės vertės lyginimu, praktiškai nepasiteisino dėl įmonių turto balansinės ir rinkos vertės neatitikimo. Naujos redakcijos įstatyme reglamentuotas įmonės nemokumo kriterijus, numatantis įmonės pripažinimą nemokia, kai jos skolos tampa lygios pusei turto, yra neperspektyvus, nes, jį taikant, bankrutuojančiomis gali būti pripažinta daug iš principo sėkmingai funkcionuojančių įmonių. Lietuvos ekonomistų gausiai cituojamas amerikiečių ekonomisto Altmano kriterijus yra sukurtas XIX amžiaus septintajame dešimtmetyje, analizuojant tuo metu veikusių įmonių finansinius rezultatus, pasiektus atitinkamomis ūkinėmis sąlygomis. Atsitiktinės įmonės pavyzdžiu atlikti skaičiavimai parodė, kad šis kriterijus negali būti naudo-

jamas Lietuvoje. Pasiūlytas naujas, visiškai tinkamas pritaikyti praktiškai įmonės nemokumo nustatymo kriterijus: įmonės turtas sumažintas įkaito verte palygintas su įmonės skolomis, sumažintomis kredito, gauto už įkaitą, dydžiu. Ši kriterijų tikslinga susieti su vienu ar keletu metinių įmonės pelningumo rodiklių. Tai apsaugotų laikinai finansinių sunkumų patiriančias įmones nuo bankroto inicijavimo.

4. Argumentuota nauja įmonės kreditorinių įsiskolinimų tenkinimo tvarka: pirmiausia atsiškaiama su įkaito turėtoju, po to su darbuotojais, nevėrįjant išmokų, numatytų naujos redakcijos Įmonių bankroto įstatyme, toliau vienoje eilėje atsiduria valstybė ir kiti kreditoriai. Valstybė formuoja verslo sąlygas, todėl nėra neutrali įmonės finansinių rezultatų atžvilgiu. Kitų kreditorių pretenzijų suma ribojama. Mažesnės negu 5000 litų pretenzijos apskritai netenkinamos dėl didelių administravimo išlaidų, o didesnė, kaip nustatyta pagal įmonės dydį suma, taip pat netenkinama, laikant, kad įmonė, rinkos dalyvė, pati yra atsakinga už prisiimtą riziką.

LITERATŪRA

1. <http://www3.lrs.lt/>
2. Mažų, vidutinių ir didelių įmonių rodikliai. Vilnius: Statistikos departamentas. 1999.
3. <http://www.lrinka.lt/Komentarai/Bankrotas.phtml>
4. Šlekienė D., Klimavičienė I. Įmonės veiklos finansinis įvertinimas. Kaunas: Technologija, 2000. p. 94–98.
5. Buškevičiūtė E., Mačerinskienė I. Finansų analizė. Kaunas: Technologija, 2000. P. 99–101.
6. Mackevičius J., Poškaitė D. Įmonių bankroto prognozavimo analizės metodikų tyrimas, remiantis finansi-

nių ataskaitų duomenimis // Ekonomika. 1999, Nr. 49, p. 51–64.

7. Valentinavičius S. Pramonės konkurencingumas ir ekonominė plėtra // Ekonomika. 2000, Nr. 52, p. 153.

8. Samuels J. M., Brayshaw E., Craner J. M. Financial statement Analysis in Europe. London: Chapman and Hall, 1995. 454 p.

9. URL: http://www.smeda.lt/verslo_zinynas/bankrotas-ta.html

APPROACHES TO ENHANCING OF EFFICIENCY OF ENTERPRISES' BANKRUPTCY PROCESS

Manuela Tvaronavičienė

Summary

1. Procedure of bankruptcy in Lithuania is ineffective, what stipulates quite high social costs of bankruptcy.

2. Analysis of Lithuanian statistical data showed that significant part of insolvent enterprise (estimated 40%) is neither rehabilitated or reorganized nor liquidated –

decision hasn't been made at all. Such situation stipulates enhancing of liabilities, what even more complicates liquidation process of insolvent enterprises.

3. Problem of diagnostics of insolvency in Lithuania is quite urgent. No one from available criteria of insol-

veny could be treated as unconditionally acceptable for practical purposes. In the article suggested new accomplished insolvency criteria: *balance value of assets reduced by value of pledged property compared to liabilities reduced by sum of credits received for the pledged property*. Having in mind that formal criteria could cause procedure of bankruptcy even for firms, which suffer losses temporary, *presented insolvency criterion should be tied up to one or several profitability indexes*.

4. Following change of sequence of fulfillment of financial claims would stipulate increase of efficiency of

bankruptcy procedure: after meeting liabilities of collateral holders and employees, all left liabilities should be met proportionally. Government regulates business conditions, so should bear responsibility for impact of economical policy on financial results of business firm. Additionally the highest and the lowest limits of claims of other creditors should be set. That orientated partners of business firms to more extensive use of insurance from various risks and determined the smaller social costs of bankruptcy processes.

Įteikta 2001 m. birželio mėn.